
DE L'OBLIT A LA MEMÒRIA

33a divisió 138a brigada mixta 550 batalló

Ona Solé Salamero
IES Eugeni d'Ors
Curs 2022-2023
2n Batxillerat B
Tutor: Pep Garcia Gallofré

Aquesta recerca m'agradaria dedicar-li a la meva besàvia, la Balbina Gallart Ferrer, sempre portaré al cor les històries que ens explicava i un dia els hi explicaré als meus nets, la història de l'Antoni, com ella ens la va explicar a nosaltres.

UNA PEQUEÑA PRESENTACIÓN DE LA INVESTIGACIÓN

La investigación consiste en realizar una microhistoria, es decir, analizar algo del pasado que mucha gente desconoce y que ha pasado desapercibido. Asimismo, a través de una historia individual, aportar un grano de arena a reconstruir la historia colectiva del país. En el caso de esta búsqueda, la vida de mi tío - bisabuelo, Antoni Gallart Ferrer, que murió combatiendo en el frente de Guadalajara durante la Guerra Civil Española. Una vida que mediante cartas y testigos orales he ido rehaciendo.

Por otro lado, la búsqueda tiene otra finalidad, concienciar en cuánto a las políticas del silencio que hubo en este país durante la dictadura franquista y en el transcurso de la transición, hecho que, por consiguiente, dificulta poder localizar a las víctimas que aún restan en fosas comunes.

ABSTRACT

The investigation consists of making a microhistory, that is, analyzing something from the past that many people do not know and that has gone unperceived. As well, by an individual history, contribute to do mine's bit to reconstruct the collective history of the country. In the case of this search, the life of my uncle-great-grandfather, Antoni Gallart Ferrer, who died fighting on the front of Guadalajara during the Spanish Civil War. A life that across letters and oral witnesses I have been reconstructing.

On the other hand, the search has another aim, to make aware of the policies of silence that existed in this country during Franco dictatorship and during the transition, a fact that, consequently, make it difficult to locate the victims that still remain in common graves.

ÍNDEX

1- INTRODUCCIÓ	6
1.1- Els objectius, la motivació que m'ha portat a fer aquest treball i en què consisteix	6
1.2- La rellevància de la investigació	7
1.2.1- La importància de la memòria històrica	7
1.2.2- De la memòria individual a la història col·lectiva	8
2- EXPLICACIÓ I RECERCA D'INFORMACIÓ	8
2.1- Guerra Civil Espanyola (1936 - 1939)	9
2.1.1- Introducció	9
2.1.2- Del cop d'Estat a la Guerra Civil	10
2.1.3- El transcurs de la Guerra Civil	11
2.1.3.1- Primera etapa: L'avanç nacionalista cap a Madrid (juliol 1936 - novembre 1936)	11
2.1.3.2- Segona etapa: Batalles al voltant de Madrid i la conquesta del nord (desembre 1936- octubre 1937)	13
2.1.3.3- Tercera etapa: L'ofensiva nacional cap al Mediterrani (novembre 1937- juny 1938)	14
2.1.3.4- Quarta etapa: La Batalla de l'Ebre i la fi de la guerra (juliol 1938 - abril 1939)	14
2.1.4- Les conseqüències de la Guerra Civil	16
2.1.5 - La internacionalització del conflicte	18
3- BATALLA EN LA QUE VA MORIR ANTONI GALLART FERRER: LA BATALLA DE ABÁNADES	20
3.1- La Batalla de Abánades	21
3.2- La història militar de la batalla oblidada	22
3.3- La situació general i la localització de la batalla	22
3.4- Els líders militars protagonistes de la batalla	25
3.5- L'organització militar	25
3.5.1- L'organització i la singularitat dels nacionals al llarg de la guerra	25
3.6- Els altres protagonistes: les unitats	26

3.6.1- Quines van ser les unitats que van lluitar en el bàndol republicà durant la Batalla?	26
3.6.2- I en el bàndol nacional?	27
3.7- El paper de la seva brigada (138BM) durant el transcurs de la batalla	28
4- LA BIOGRAFIA: ANTONI GALLART FERRER (MICROHISTÒRIA)	29
4.1-Reconstruint la vida de l'Antoni Gallart Ferrer	29
4.2- Els llocs on va estar al front	31
4.3- El dia a dia al front	33
4.3.1- La primera impressió del front	34
4.3.2- El trasllat al front de Guadalajara	34
4.3.3- El pas de les hores al front i la manca de son	36
4.3.4- Tornar a casa: un destí incert i la mort	36
5- MORT, OBLIT I MEMÒRIA D'ANTONI GALLART FERRER	39
5.1- L'obertura de les fosses i les associacions de voluntaris: l'intent de fer justícia de forma pacífica	39
5.2- El règim franquista i la transició (Pactes de silenci o pactes de l'oblit)	40
5.3- Lleis de memòria democràtica i la recerca de persones desaparegudes durant la Guerra Civil i la dictadura franquista	44
5.3.1- La llei de memòria democràtica del 2022	44
5.3.2- Quines mesures pots seguir per a dur a terme la recerca d'un desaparegut durant aquests períodes?	44
6- CONCLUSIONS	46
7- FONTS D'INFORMACIÓ	48
8 - ANNEX DE LES CARTES	51
9- AGRAÏMENTS	57

1- INTRODUCCIÓ

1.1- Els objectius, la motivació que m'ha portat a fer aquest treball i en què consisteix

Quan em vaig posar a pensar en quin tema escollir per a fer el treball de recerca, tenia clar que havia d'estar enfocat en aspectes d'història o política, ja que són matèries que a mi m'agraden i que, en un futur, m'agradaria acabar-m'hi dedicant de manera professional.

Realitzar el tema que finalment he escollit va ser un suggeriment dels meus pares, atès que, posteriorment a la mort de la meva besàvia, vam començar a buidar la casa. I, un dia endreçant papers vam trobar unes cartes antigues de la família, entre elles, hi havia cartes de quan el meu tiet besavi va estar de combatent republicà durant la Guerra Civil Espanyola, concretament a la província de Guadalajara. Enmig de totes aquelles cartes, va haver-hi una en concret que em va cridar l'atenció, en aquella es comunicava la mort del meu tiet besavi.

I va ser per via d'aquella carta que vaig decidir emprendre aquesta recerca, la qual va començar quan em vaig qüestionar la següent pregunta: De quina manera una família pot trobar un familiar desaparegut durant la Guerra Civil?

No vaig vacil·lar gaire a l'hora de triar aquest tema pel fet que: puc investigar un esdeveniment històric molt lligat a la política i a més, puc conèixer la història de la meva família de manera més profunda, la qual cosa és un gran al·licient per executar aquesta recerca.

D'entrada, l'objectiu central d'aquesta recerca és la voluntat de contribuir a desenterrar la història del nostre país, per mitjà d'una raó familiar, la recerca del cos del meu tiet besavi mort al front durant la Guerra Civil Espanyola. Així mateix, refer la seva biografia a través de testimonis orals i imatges. És a dir, en aquesta investigació tinc dues tasques principals, per una banda, faig d'historiadora i analitzo aquells esdeveniments que van passar durant un determinat període i porto a terme una recerca complexa per a situar el cos del meu tiet-besavi. I, de forma coetània, soc familiar d'aquest individu i, per consegüent, refaig i explico des de la seva pròpia pell, des de les cartes, la seva experiència amb una sensibilitat necessària.

A més, d'alguna manera, pretenc aconseguir per via d'aquest treball dignificar totes les víctimes d'aquesta tràgica història. Una història la qual una llarga dictadura havia distorsionat, amagat i substituït, a partir del criteri de què la postveritat l'escriuen els vencedors, normalment per justificar les seves accions. D'aquestes últimes frases també en parlarem a mesura que ens endinsem en la recerca.

1.2- La rellevància de la investigació

Pel que fa a la recerca trobo que té una importància bàsica, en vista que considero fonamental parlar sobre la rellevància de la memòria històrica i de la distorsió de l'explicació dels fets. Així doncs, per tal causa, en el transcurs de l'estudi parlarem de temes com aquests.

1.2.1- La importància de la memòria històrica

La memòria és un fenomen molt estrany, aquesta no ho arxiva tot de la mateixa forma, hi ha coses que les guarda de tal manera que sovint les puguem recordar i les tinguem presents i al mateix temps hi ha coses que les guarda de mode que no les puguem recuperar mai.

L'ésser humà és, sobretot, memòria, els nostres sentiments són memòria, la nostra visió del món es basa en la memòria... Sense memòria no hi ha humanitat. I la memòria humana es transmet per la paraula, per documents escrits, i fins i tot, per cants i llegendes. Alhora, els objectes que ens acompanyen en la vida acaben sent elements que ens permeten recordar; un objecte ens pot emocionar perquè ens fa reviure un record anteriorment viscut, una cançó ens posa els pèls de punta perquè la relacionem amb alguna emoció viscuda... Per tant, sense memòria, no hi ha història. ¹

De la mateixa manera, considero que convé ressaltar que cada persona veu i viu els fets des de la seva perspectiva, és a dir, els fets passen per uns filtres individuals. És per això que la visió que tenim dels fets i de la vida és diferent segons l'edat, el gènere, l'origen... Recapitulant, un mateix fet el pot percebre de manera molt diferent un home d'una dona, un jove d'un vell, un africà d'un europeu... És per això

¹ Sallé, N., & López, J.M. (2007). *La importància de la memòria històrica. Les fosses de la memòria: per què cal desenterrar la història?* Rúbrica Editorial.

que intentaré realitzar la meua recerca de la forma més objectiva possible, de manera que estudiaré la perspectiva dels fets dels dos bàndols afectats durant la Guerra Civil Espanyola.

1.2.2- De la memòria individual a la història col·lectiva

El pas de la memòria individual a la col·lectiva és a dir, la història del que jo he viscut i la Història general del meu país també passa per una sèrie de filtres, molt més complexos. Al mateix temps, cal saber distingir que la percepció individual de la "història viscuda" és subjectiva sempre, sense cap mena d'excepció perquè aquesta passa pel nostre propi filtre mental. Però, en canvi, la Història, en majúscules, té, a més dels filtres mentals dels protagonistes, el filtre del grup social que l'escriu, i fins i tot en una dictadura, a tall d'exemple, es pot considerar lícit alterar la veritat, reescriure retrospectivament la Història, distorsionar les notícies, suprimir-ne d'autèntiques i afegir-ne de falses. La informació se substitueix per la propaganda. És per això que considero que s'ha d'investigar i, en conseqüència, contrastar la informació de tal manera que manipular la Història i distorsionar els fets sigui impossible.

Per tant, penso que recuperar tota la Història del nostre país és un fet, en part, de caràcter moral perquè d'aquesta manera dignificaríem a totes les víctimes de la Guerra Civil i la dictadura franquista i, per altra banda, aconseguirem entendre una mica més l'estructura i les dinàmiques de comportament de la nostra societat actual, pel fet que gran part són resultat d'aquells anys de conflicte, repressió i autoritarisme.

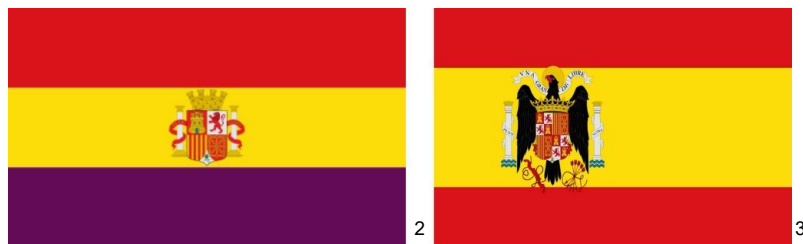
2- EXPLICACIÓ I RECERCA D'INFORMACIÓ

Abans de res, considero que prèviament a posar-me a investigar la vida del meu tiet besavi en la seva pell, haig d'entendre o si més no informar-me a priori de la situació en la qual es trobava el país on i quan va succeir la seva vida. És per això que el meu marc teòric se centrarà en la Guerra Civil Espanyola.

2.1- Guerra Civil Espanyola (1936 - 1939)

2.1.1- Introducció

El 18 de juliol del 1936 es duu a terme a la península Ibèrica un cop d'estat d'origen militar en contra del Govern de la II República Espanyola. Però, hi ha dos factors determinants que faran que aquesta sublevació només triomfi a la meitat del país; l'activa participació del poble i la lleialtat de la meitat de l'exèrcit envers la República. Tot i que, el fet que aquest cop d'estat hagi captivat a la meitat del país acaba comportant una guerra civil, la qual tindrà una durada de tres anys. Només començar la guerra el país es divideix en dos bàndols: un republicà i l'altre nacional, cadascun d'ells amb els seus respectius exèrcits, governs i institucions.

Bandera republicana

Bandera franquista

L'immediat suport cap al bàndol nacional de la Itàlia de Mussolini i de l'Alemanya de Hitler i la no-intervenció de França i Gran Bretanya a favor de la República, la qual només va comptar amb el suport rus, fa que l'enfrontament armat, és a dir, la Guerra

² La bandera de la Segona República Espanyola, també és coneguda amb el nom de bandera republicana, signe oficial d'Espanya en el període entre els anys 1931 i 1939.

³ La bandera franquista, signe oficial d'Espanya en el període comprès entre el 1939 i el 1975 l'any que mor el dictador.

Civil s'allargui durant gairebé tres anys (1936-1939). Aquesta Guerra va ser l'enfrontament entre dues concepcions diferents d'Espanya. El bàndol nacional defensava els valors tradicionals i conservadors que la República (1931 - 1939) havia anat eliminant i lluitava per abolir les reformes que aquesta havia implantat. De forma totalment contrària, el bàndol republicà esperava aconseguir la modernització del país per mitjà de les reformes que el bàndol nacional volia abolir.

Finalment, l'eficàcia i els suports militars importants, com van ser Alemanya i Itàlia, van donar el triomf al bàndol nacional representat pel general Francisco Franco, el qual va consolidar un règim polític, autoritari i conservador que va mantenir-se durant gairebé quaranta anys.

2.1.2- Del cop d'Estat a la Guerra Civil

El que va succeir el 18 de juliol de 1936 va ser un cop d'Estat de part de l'exèrcit dirigit pel general Francisco Franco contra un govern constituït legalment després de les eleccions del febrer del 1936. Així doncs, el bàndol nacional va decidir trencar amb la legalitat i declarar-se en contra envers un règim legítimat per el vot dels ciutadans.

Pel que fa al cop d'estat aquest va fracassar en les grans ciutats, és a dir, Barcelona i Madrid, i en gairebé tot el litoral. Contràriament va triomfar en algunes ciutats de l'interior; en canvi, en altres es va desencadenar una lluita amb diversos resultats.⁴

La divisió dels bàndols durant el conflicte

⁴ La posició dels bàndols i l'àrea de control respectiva s'estableix de la següent manera en el transcurs del conflicte.

Convé remarcar que encara que va triomfar en algunes ciutats aïllades, l'entorn de la península encara era controlat per la República, com ara: Sevilla, Còrdova, Jaén, Granada i Santander. En conseqüència, podem dir amb total convicció que el cop va tenir èxit en les regions agrícoles com eren Castella, Galícia i l'eix del Guadalquivir, i contràriament, va fracassar en les més industrialitzades, Bilbao i Barcelona.

La composició de cada bàndol al llarg de l'enfrontament va ser la següent; els nacionals eren militars conservadors, propietaris agrícoles, monàrquics, afiliats als partits de la dreta i la jerarquia catòlica. Resumidament, tots aquells que, amb més o menys raó, van veure amenaçats els seus interessos o la seva ideologia. Tot i estar a favor del bàndol nacional, només coincideixen pel que fa al seu rebuig envers el règim republicà, ja que, pel futur del país, uns pretenien la tornada d'Alfons XIII, altres un règim feixista, a tall d'exemple la Falange, i altres, una dictadura militar.

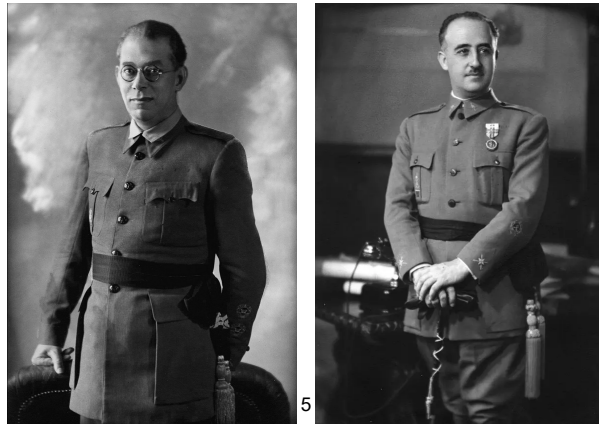
Altrament, els que recolzen la República eren els obrers i els treballadors urbans, els camperols sense terres pròpies i la petita burgesia. Políticament, eren republicans, socialistes, comunistes i anarquistes.

2.1.3- El transcurs de la Guerra Civil

2.1.3.1- Primera etapa: L'avanç nacionalista cap a Madrid (juliol 1936 - novembre 1936)

En els primers moments de la Guerra Civil, les tropes de Franco, per una banda, es dirigeixen cap a Andalusia, i, en direcció a Madrid entren a Toledo per alliberar l'Alcàsser, que en aquell moment està en mans de les tropes republicanes. D'altra banda, al nord, el General Mola ocupa Navarra, Irun i Sant Sebastià, d'aquesta manera aconsegueix aïllar el País Basc de la frontera amb França.

Finalment, es dirigeixen a Madrid amb la intenció d'unir els dos exèrcits, el de Franco i el de Mola.

Emilio Mola

Francisco Franco

El 18 d'octubre del 1936 les forces nacionals arriben a Madrid, fins al moment controlada pels republicans, els quals s'imposen contra les tropes nacionalistes sota el crit de "no passaran". Al novembre d'aquell mateix any es va iniciar la Batalla de Madrid.

La consigna "No pasarán"

Entre mitjans d'octubre i principis de novembre de l'any 1936 els militars nacionals avancen cap a la capital des del nord. Però, a causa de la resistència republicana l'ofensiva que preparen els nacionals per assaltar Madrid és un absolut fracàs. De manera que, el General Franco decideix dirigir els esforços dels militars nacionals en direcció a altres fronts, amb l'objectiu d'aïllar la capital i reduir els territoris en mans dels republicans.

⁵ Emilio Mola (1887-1937) va ser un militar el qual va tenir un paper rellevant envers el cop d'Estat de 1936 i a més, durant el transcurs de la guerra va destacar en la direcció de diverses operacions militars, especialment en la zona del País Basc.

⁶ La consigna "No pasarán" va esdevenir mítica. Font: Mikhail Koltsov (1936).

2.1.3.2- Segona etapa: Batalles al voltant de Madrid i la conquesta del nord (desembre 1936- octubre 1937)

Aquest període es caracteritza per la regularització dels exèrcits, en especial la creació de l'Exèrcit Popular de la República.

Atès que l'intent inicial dels rebels per apropiarse de la capital va fracassar, aquests realitzen dos nous intents per aïllar Madrid. El febrer del 1937 els nacionals amb l'ajuda de les tropes italianes aconseguen Màlaga i, uns dies després els dos bàndols implicats se centren en la Batalla del Jarama, la qual va ser un dels intents del bàndol nacional per assaltar Madrid. Franco pretenia tallar la carretera a València, però els republicans, amb el ministre de Guerra José Miaja al capdavant de les brigades mixtes assoleix frenar les tropes de Franco. Al mes següent es va produir la Batalla de Guadalajara, un nou intent dels rebels per apropiarse de la capital. Ara bé, les dificultats del terreny i la climatologia provoquen que a les brigades els hi sigui impossible arribar a la capital. De nou, Madrid seguia en mans republicanes, va ser per això que Franco va decidir canviar de tàctica, de manera que abandona la conquesta de Madrid i envia gran part del seu exèrcit al nord, concretament a la franja cantàbrica.

L'abril de 1937 els nacionals inicien l'ofensiva a Biscaia dirigida pel General Mola, consecutivament es produeix el bombardeig de Guernica; l'aviació alemana sota les ordres de Franco bombardeja la població basca, on van morir més de 1.500 persones. A posteriori, al juny del mateix any, Bilbao és ocupada pels nacionals gràcies a la superioritat de recursos que tenen envers l'altre bàndol, la qual en part és gràcies al suport i al finançament d'Itàlia i Alemanya. Un cop Bilbao passa a mans dels nacionals aquests ocupen Cantàbria i Astúries, zones estratègiques perquè contenen jaciments miners.

D'altra banda, el bàndol republicà contraataca per l'oest de Madrid, a la batalla de Brunete amb la intenció de frenar l'ofensiva dels nacionals, però finalment no ho aconseguen.

Així doncs, a finals d'octubre de 1937 tota la zona nord passa a estar en mans dels nacionals.

La conquesta del nord va ser decisiva durant el conflicte, pel fet que, la riquesa industrial i minera d'Astúries i el País Basc va passar en mans de Franco. I, a més, després d'aquesta presa executada pel bàndol nacional milers de civils republicans decideixen fugir cap a Llevant i Catalunya, ja que encara estaven sota el poder de la República.

2.1.3.3. Tercera etapa: L'ofensiva nacional cap al Mediterrani (novembre 1937-juny 1938)

El desembre de 1937 el bàndol republicà crea una estructura militar amb la intenció de capgirar la guerra en la qual estaven a la corda fluixa.

De manera paral·lela, després de tenir controlat el nord el bàndol nacional es dirigeix al Mediterrani.

Tot seguit, el bàndol republicà pren la iniciativa i, per consegüent, desencadena diverses ofensives, la més important té lloc a la Batalla de Terol. Els republicans aconsegueixen apropiarse de la ciutat, ara bé, es veuen obligats a abandonar-la el febrer del 1938 després que Franco posés en marxa la campanya d'Aragó. El resultat de la campanya va significar un cop dur per les forces republicanes i va provocar que el territori republicà quedés dividit en dues zones, Catalunya per una part i València, Múrcia, Almeria i part de Castella-la Manxa per l'altra.

Posteriorment, Franco va emprendre un altre pla el qual comportava deixar enrere Catalunya i dirigir-se cap al sud en direcció a València. Però els seus plans es van veure afectats quan l'Exèrcit Republicà, que a priori havia rebut nou armament per part de la Unió Soviètica, comet un atac sobre l'Ebre.

2.1.3.4- Quarta etapa: La Batalla de l'Ebre i la fi de la guerra (juliol 1938 - abril 1939)

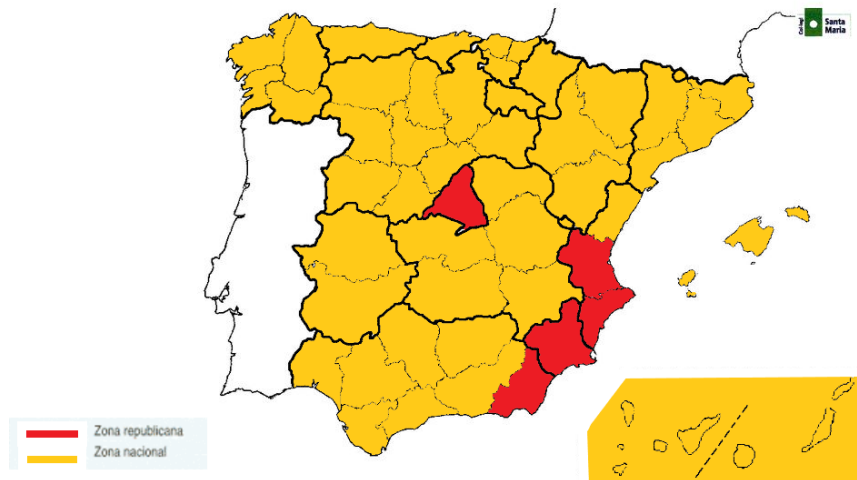
La Batalla de l'Ebre desencadena l'última fase de l'enfrontament i, en conseqüència significa la derrota definitiva del bàndol republicà.

El juliol de 1938 els republicans inicien una ofensiva que l'anomenen la Batalla de l'Ebre aquesta s'acabarà allargant fins al novembre del 1938. Aquest conflicte acabarà sent el més violent i sagnant de tota la Guerra Civil, pel fet que va haver-hi

més de 100.000 baixes sumant les dels dos bàndols. Finalment, aquest combat el guanya el bàndol nacional, a més, va ser una victòria decisiva perquè les forces republicanes van sortir molt malmeses.

Tot seguit, Franco avança cap al nord de Catalunya. I el 26 de gener del 1939 Barcelona, sense resistència, cau en mans dels rebels. Simultàniament, Girona també és ocupada pels nacionals. Aquest fet provoca l'exili de milers de republicans cap a França.

El febrer de 1939, Catalunya està totalment en mans de Franco, és més, la República només conserva Madrid i el territori entre València i Almeria.

7

Mapa provincial d'Espanya el febrer de 1939

Tot i que el desavantatge de l'exèrcit republicà és evident, Juan Negrín⁸, expresident de Govern de la Segona República decideix retornar a Madrid disposat a seguir amb la guerra en companyia de la Unió Soviètica.

L'esperança de Negrín era que esclatés una guerra de les democràcies occidentals contra Hitler i això comportés un canvi radical a la precària situació en què es trobava el seu exèrcit, això no va succeir i poc podia fer ja l'exèrcit republicà.

⁷ Mapa provincial d'Espanya, representa la divisió de bàndols el febrer de 1939.

⁸ Juan Negrín va ser el 25è President de la República i va governar el 5è govern de la República durant la guerra civil. del maig del 1937 fins el abril del 1938.

A finals de febrer, França i Gran Bretanya reconeixen l'exèrcit de Franco i el mes següent, Manuel Azaña⁹, el president de la República presenta la seva dimissió a París.

Juan Negrín

Manuel Azaña

La història es repeteix i les tropes de Franco el 28 de març del 1939 entren a Madrid sense cap mena de resistència per part dels republicans. Seguidament, els rebels ocupen la franja mediterrània i finalment l'1 d'abril Franco firma l'últim comunicat de guerra: ***“En el día de hoy, cautivo y desarmado el ejército rojo, han alcanzado las tropas nacionales sus últimos objetivos militares. La guerra ha terminado.”***

Aquest comunicat va posar fi a la guerra de forma oficial, a fi que va ser difós nacional i internacionalment.¹⁰

2.1.4- Les conseqüències de la Guerra Civil

Que s'acabés ocasionant una guerra a Espanya va acabar comportant les següents circumstàncies.

D'entrada, el conflicte va provocar 500.000 morts; els soldats morts lluitant al front, els civils morts arran dels bombardeigs o de qualsevol altra acció bèl·lica, els

⁹ Manuel Azaña Díaz va ser el primer i posteriorment el novè President del Govern de la Segona República. Va ser president del octubre del 1931 al setembre del 1933 i posteriorment, va tornar a ser president del front popular del febrer del 1936 fins l'abril de 1936.

¹⁰ Arrogante, V. (2018). *Último parte de guerra*. Nueva Tribuna.
<https://www.nuevatribuna.es/opinion/victor-arrogante/ultimo-parte-de-guerra/20180401200538150350.html>

represaliats durant la guerra i la postguerra i els que van morir ran d'epidèmies o fam.

Quan va acabar la guerra unes 400.000 persones partidàries a la República es van veure forçades a exiliar-se, aquestes es van dirigir cap a França per via dels Pirineus catalans, on van ser internades en camps de concentració. Algunes d'elles van tornar a Espanya en plena dictadura, altres ho van fer després de la mort del dictador, però, una gran part es va quedar a França, on alguns van morir lluitant a la Segona Guerra Mundial i altres en els camps de concentració nazis. També es van exiliar republicans cap a Mèxic i Argentina, concretament les elits literàries, científiques i artístiques d'Espanya.

La fi de la guerra va impulsar la instauració d'un règim autoritari dirigit pel General Franco, el qual va provocar aproximadament unes 115.000 morts.

L'enfrontament també va desencadenar una crisi econòmica a Espanya, amb un PIB el qual va trigar molt a recuperar-se i amb la destrucció de bona part de la industrialització, fet que va comportar un retorn a una economia principalment agrària.

La guerra va desencadenar la pèrdua de drets que abans del conflicte estaven establerts. En implantar-se la dictadura tot el poder va anar en mans d'un sol individu, per tant, es van prohibir els partits polítics, els treballadors no tenien dret a crear ni a formar part d'un sindicat i les autonomies, a tall d'exemple Catalunya, van perdre totes les seves institucions polítiques i culturals i, a més, en el cas de Catalunya, es va erradicar l'ús públic del català.

En el transcurs de la guerra va haver-hi grans repercussions internacionals, pel fet que el bàndol nacional va ser des del primer moment recolzat militarment pels governs feixistes d'Alemanya i d'Itàlia atès que coincidien ideològicament. D'altra banda, el govern de la República va rebre suport per part de l'URSS. Per tant, la desigual ajuda exterior rebuda pels dos bàndols, va ser el principal factor de què guanyessin els nacionals.

I finalment, pel que fa a la política exterior, la guerra civil va suposar l'aïllament d'Espanya de la resta del món, no permetent-li l'entrada a l'ONU fins a l'any 1955 i a l'OTAN fins assolida la democràcia.

2.1.5 - La internacionalització del conflicte

Des d'un principi, el criteri internacional va interpretar que el que passava a Espanya era un enfrontament entre la democràcia liberal i el feixisme. I, per tant, es relacionava amb els règims totalitaris que havien construït Mussolini a Itàlia l'any 1922 i Hitler a Alemanya des de 1933.

Es va arribar a pensar que el que succeïa a Espanya era una anticipació o una representació a petita escala, del conflicte que, abans o després, esclataria a escala mundial. Però, tot i això, el cop d'estat el qual va donar lloc a una guerra civil tenia causes únicament espanyoles. De fet, va ser una lluita entre els grups dominants durant el període de la Restauració i els grups obrers i petits burgesos, els quals van treure'l-s'hi el poder amb l'arribada de la II República.

La guerra civil va obligar les grans potències mundials a posicionar-se davant el conflicte. Enfront aquesta situació, els països democràtics occidentals van firmar un acord pel qual s'estipulava que no interferirien en els assumptes espanyols.

El comitè de No-intervenció va ser un pacte proposat per França amb el qual es buscava evitar la intervenció estrangera a la Guerra Civil Espanyola i, per consegüent, frenar la internacionalització del conflicte en un moment de màxima tensió entre les democràcies i els règims totalitaris. Tot i que en aquest pacte s'hi van afegir diversos països, els compromisos establerts no van ser respectats i finalment, tots dos bàndols van rebre ajuda de l'estranger.

El bàndol nacional va rebre ajuda de Portugal que va enviar la divisió dels Viriatos, aquests eren els voluntaris portuguesos que van lluitar amb els nacionalistes a la Guerra Civil. També rep ajuda del Vaticà el qual va proporcionar ajuda diplomàtica, a més els catòlics d'Irlanda envien el batalló de Sant Patrici. Obtenen també l'ajuda dels Estats Units que, tot i la seva neutralitat envers el conflicte, col·labora amb els rebels proveint petroli i camions. Els rebels reben també suport d'Alemanya i Itàlia, pel fet que els governs de tots dos països simpatitzaven ideològicament amb ells, era una posada a punt dels exèrcits dels dos països en previsió d'una guerra que s'apropava. Amb Espanya convertint-se en aliada d'aquestes dues potències, les costes espanyoles els hi podien resultar útils per accedir al Mediterrani.

D'altra banda, el bàndol republicà rep ajuda de Mèxic, atès que va proporcionar munició i va acollir a nombrosos exiliats un cop va acabar la guerra. També França, de forma clandestina ajuda al bàndol república proporcionant armes. I l'URSS va aportar armament i va promoure l'arribada d'unitats militars de voluntaris, és a dir, brigades internacionals, les quals van ser un gran pou d'esperança pels republicans en els moments complicats del conflicte.

3- BATALLA EN LA QUE VA MORIR ANTONI GALLART FERRER: LA BATALLA DE ABÁNADES

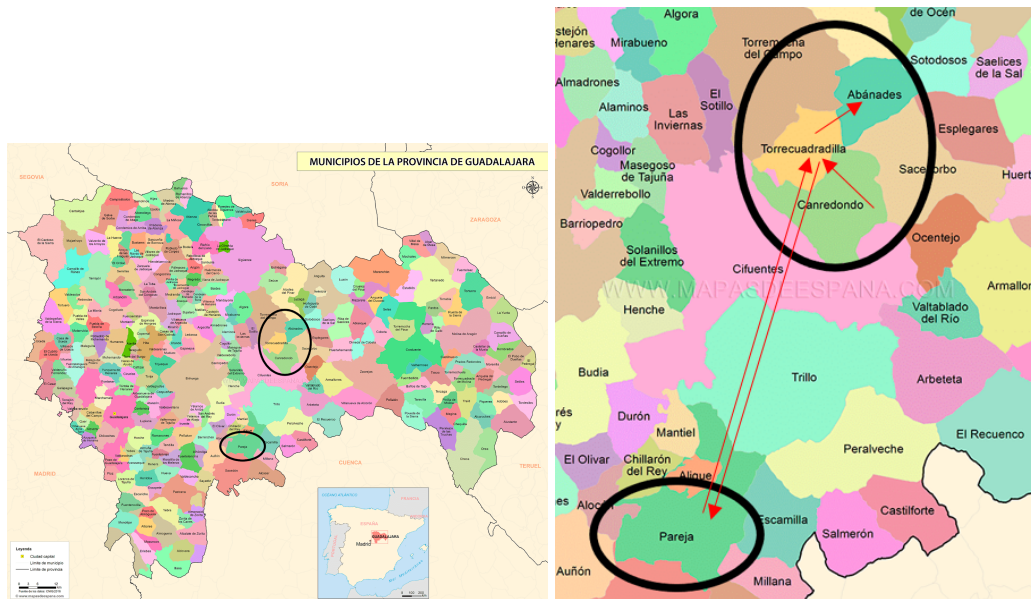
En el moment en què em vaig endinsar en aquesta recerca no sabia on se situava concretament el cos del meu familiar. És per això que gràcies a les dades que em donava la carta que dictaminava la seva mort, vull dir, a quina divisió pertanyia, el mes que va morir..., vaig obtenir la informació bàsica per contactar amb l'associació de la memòria històrica perquè em donessin un cop de mà i així ho vam fer, el meu tutor, el Pep Garcia i jo. I va ser per via d'aquella trucada el primer cop que vaig sentir parlar sobre aquesta batalla, la Batalla de Abánades, de la qual no hi ha gairebé referències enlloc i és per això que rep el nom de la Batalla Oblidada. Va ser posteriorment a aquella trucada que em vaig posar a investigar sobre aquest enfrontament i vaig acabar concluint que l'Antoni, el meu familiar, va morir concretament en aquest conflicte.

Abánades és un municipi que pertany a la província de Guadalajara. Està poblat per uns 50 habitants, factor que considero que va influenciar en el fet que gairebé ningú fos conscient que en aquesta zona va haver-hi aquests enfrontaments.

La província de Guadalajara, on va succeir gairebé tot el període de l'Antoni al front, pertany a la comunitat de Castella - la Manxa i limita amb la província de Cuenca pel sud, amb la Comunitat de Madrid per l'oest, amb Castella i Lleó pel nord, i amb l'Aragó pel nord-est. Aquesta província està composta per 288 municipis, entre ells Abánades, Torrecuadrilla, Canredondo i Pareja, indrets que puc afirmar que l'Antoni hi va ser gràcies a les cartes que els hi va escriure als seus pares.

Localització província de Guadalajara

Els 288 municipis que integren la província i els quatre els quals l'Antoni va estar

3.1- La Batalla de Abánades

La Batalla de Abánades es caracteritza per ser una de les operacions més desconegudes de la Guerra Civil tot i la gravetat dels combats, les forces implicades i el nombre de víctimes. És per això que per extreure informació en relació amb aquesta batalla vaig contactar amb el president de la Diputació Provincial de Guadalajara, José Luis Vega Pérez i l'escriptor del llibre José Romero Serrano, els quals em van facilitar el llibre "Abánades 1938, el IV cuerpo de ejército ¡Al ataque!". Un llibre del qual he pogut extreure molta informació atès que se centra en la història militar de la Batalla Oblidada.

D'altra banda, també vaig poder contrastar i extreure informació de l'enfrontament i de la zona a través d'ells. Em van explicar que l'any 2010 van començar una sèrie d'excavacions pel fet que en aquella zona s'havien trobat restes d'explosius, trossos de roba, etc. Llavors, per via d'aquestes excavacions van descobrir que en aquella zona va haver-hi uns enfrontaments dels quals ningú n'havia parlat i que, per consegüent, havien passat desapercibuts al llarg de la història. El Coronel José Romero Serrano fonamenta que aquesta batalla va quedar eclipsada perquè va succeir entre la batalla de Terol i la batalla de l'Ebre, les quals van tenir resultats més significatius.

Convé remarcar que em centraré i m'estendré en aquesta batalla especialment, ja que va ser en la que el meu tiet besavi va morir, a més trobo que sobre aquest combat se n'hauria de parlar més i, consegüentment, investigar més, de forma que deixes de rebre aquest nom, pel fet que va haver-hi vides implicades.

3.2- La història militar de la batalla oblidada

La Batalla d'Abánades va ser un enfrontament en el qual van formar-hi part 60.000 combatents, els quals estaven distribuïts en diverses divisions i la qual va ser disputada molt intensament la primera quinzena d'abril del 1938 i amb menys intensitat la quinzena següent, o sigui, l'enfrontament es produeix en un dels moments més crucials i crítics de la guerra, la primavera del 1938.

Així com, va ser una batalla plantejada pel bàndol republicà amb l'objectiu de distreure les forces enemigues d'altres fronts operatius més importants, com per exemple la conquesta del nord dirigida per Franco.

L'home que apareix a la imatge s'anomenava Vicent Rojo Lluch (1894-1966) va ser un militar valencià, el qual va destacar per la seva participació al capdavant de les forces republicanes durant la Guerra Civil Espanyola. A més a més, és considerat un dels militars més preparats del bàndol republicà. I quan Rojo era cap d'Estat Major de la República ordenà aquesta ofensiva l'1 d'abril de 1938.

Vicent Rojo LLuch

3.3- La situació general i la localització de la batalla

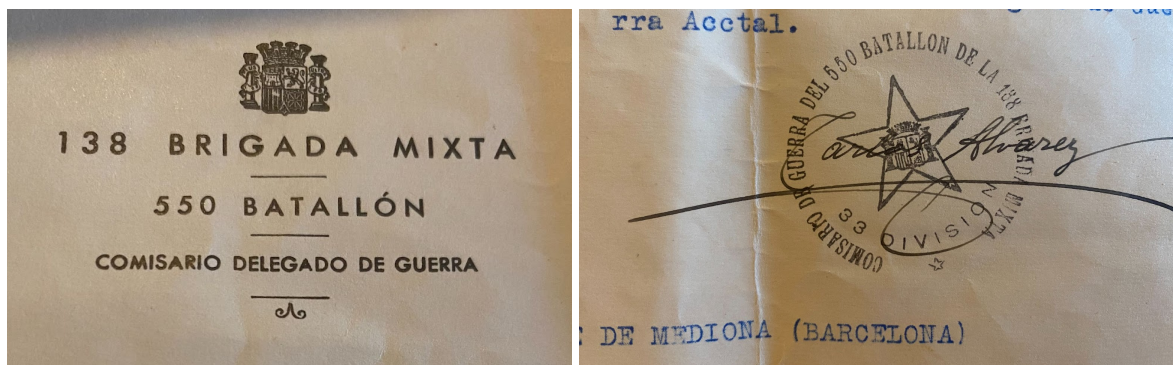
Les coordenades geogràfiques de la nostra zona d'interès van des del riu Henares fins l'Ablanquejo (un afluent del riu Tajo) i, en profunditat, van des de Cifuentes fins a la carretera d'Alcolea a Molina. L'espai en el qual es desenvolupa la batalla està definit per un munt de carreteres que van des d'Alcolea cap a Algora i el trencall de

Cifuentes, i des d'aquesta localitat puja per Canredondo, Sacedorbo, Esplegares i Riba de Saelices- Ribarredonda.

Mapa militar de 1930¹¹

D'altra banda, les dues unitats que destaquen més en aquesta batalla són per part del bàndol nacional la 75a divisió nacional i per part dels republicans la 33a divisió republicana, la qual formava part del IV cos de l'Exèrcit Republicà.

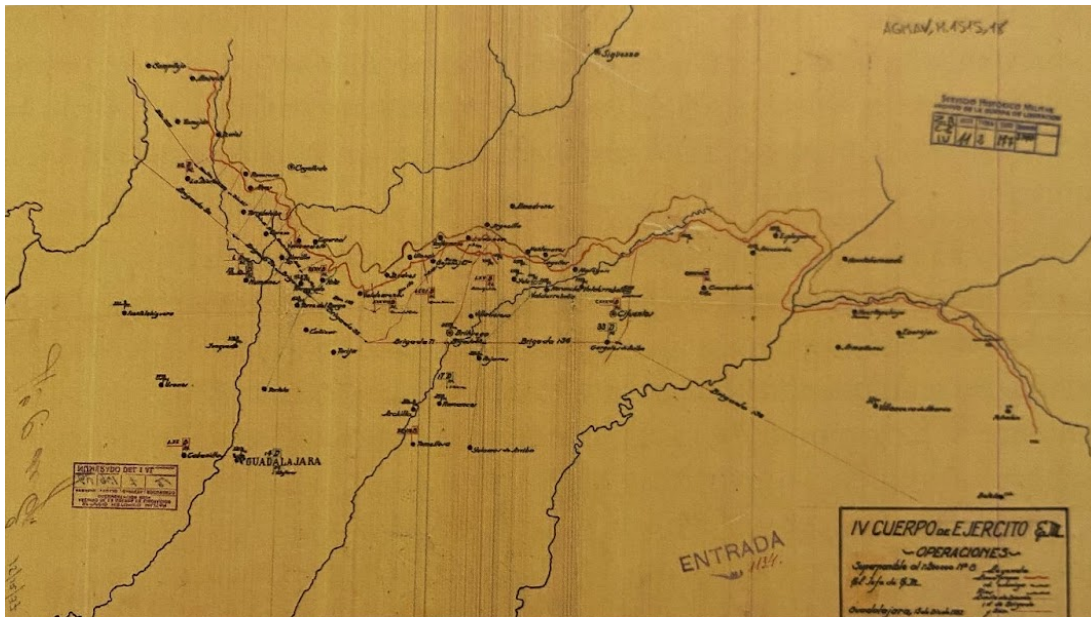

¹²Cartes

¹¹ Aquest espai deixa el riu Tajuña com eix central i la població d'Abánades com el centre gravitacional d'aquest.

¹² Per mitjà de la carta en la que es va comunicar la mort de l'Antoni, vaig poder trobar a quina divisió formava part i com es pot veure en les imatges, l'Antoni era membre de la 33ª divisió.

La zona on es portarà a terme l'enfrontament és un territori muntanyós i amb poca activitat, per tant, les unitats de combat, independentment del bàndol del qual formin part, es despleguen en una línia prima i allargada, a tall d'exemple, he trobat un mapa del desplegament del cos republicà a la zona:

El desplegament del cos republicà durant el transcurs de la batalla de Abánades¹³

El IV cos de l'Exèrcit Republicà s'estén de sud a nord des de Guadalajara fins a Canredondo, mentre que la divisió nacional es distribueix des del costat oest de la carretera de França fins a la Riba.

Per una banda, és una zona on abunden els savinars i les alzines, a més, es desenvolupen activitats com la ramaderia, la pesca i la caça, l'Antoni corrobora aquesta informació en una de les seves cartes: *"Hoy mismo hemos ido a buscar miel y antes de ponerme a escribir he tenido que correr un poco porque las abejas querian picarme, otros días, vamos a pescar pero como no tenemos lo necesario para esto, algunos días nos marchamos como vulgarmente se dice "amb la canya sense peix"*. D'altra banda, l'Antoni ens descriu que per conseqüència dels xàfeces habituals, el terreny està molt enfangat i això provoca que accedir-hi es torni una tasca complicada: *"Los terrenos de yeso son dificultosos de transitar y a veces por algunas sendas solamente, porque los hundimientos son continuos, la acción de las lluvias sobre el suelo muy activa y, como alternan con tierra, la arcilla es bastante*

¹³ Font: Serrano, J.R. (2019) *Abánades 1938. El IV cuerpo de ejército ¡Al ataque!*

frecuente, son infinitos los barrancos que se forman; se inundan los caminos, las aguas son malísimas y escasas y todo se hace incómodo e inestable.”

3.4- Els líders militars protagonistes de la batalla

En aquesta batalla es van enfrontar dos dirigents els quals el seu paper va ser rellevant al llarg de l'enfrontament general i també, durant el transcurs de la batalla en el front de Guadalajara.

Per una banda, tenim a Cipriano Mera, un paleta d'ofici i dirigent anarquista el qual va dirigir el IV cos de l'exèrcit república. D'altra banda, tenim al general Ricardo Rada el qual va ajudar a reforçar el front de Abánades a favor dels nacionals.

Cipriano Mera

Ricardo Rada

3.5- L'organització militar

És necessari mencionar que les unitats militars nacionals es van organitzar per mitjà d'un sistema diferent del republicà, així i tot, en els dos exèrcits hi havia grups de voluntaris anomenats milícies. No obstant això, independentment de l'existència d'aquestes milícies, nou de cada deu soldats eren mobilitzats a la força, com va ser el cas de l'Antoni.

3.5.1- L'organització i la singularitat dels nacionals al llarg de la guerra

L'exèrcit nacional es va constituir en divisions orgàniques que constaven de regiments i aquests estaven formats per diferents batallons. Alguns regiments van

proporcionar més de 30 batallons durant la guerra. Les persones que formaven part dels batallons podien ser mobilitzats forçosos, milicians o procedents de les tropes d'Àfrica.

A més, les milícies nacionals (falangistes i carlistes, majoritàriament) van mantenir la seva singularitat a escala de batalló durant el transcurs de la guerra, pel que veurem, a tall d'exemple, banderes de la Falange i la unitat militar anomenada Terç de Requetès enquadrades com a batallons dins de brigades o divisions.

3.6- Els altres protagonistes: les unitats

3.6.1- Quines van ser les unitats que van lluitar en el bàndol republicà durant la Batalla?

En aquesta batalla intervindran, **les brigades mixtes**¹⁴, per part de l'Exèrcit Popular Republicà i els regiments amb els seus batallons corresponents per part de l'Exèrcit Nacional.

De forma menys resumida, en aquesta batalla per part del bàndol republicà hi va participar la 70a brigada mixta la qual va néixer a la zona de Múrcia i Alacant, aquesta brigada dirigida per l'oficial Eusebio Sanz Asensio va formar part de la batalla del Jarama el febrer de 1937 i de la batalla de Guadalajara el març del mateix any.

També hi van participar la 90a brigada mixta organitzada en quatre batallons, la qual va lluitar colze a colze amb la 70a brigada mixta i amb la 14a divisió del general Mera.

Altrament, a favor dels republicans hi va lluitar la 2a brigada mixta, aquesta va ser una unitat històrica formada a Ciudad Real la qual va destacar per la seva bona defensa a Madrid.

¹⁴ Aquestes brigades normalment s'agrupaven en grups de tres, i a posteriori formaven les divisions les quals contenien uns 12.000 homes per cada divisió. I finalment, aquestes divisions acabaven formant un cos de l'exèrcit d'uns 45.000 combatents és a dir de tres divisions.

La 39a brigada mixta també lluita a favor de la República, aquesta es va constituir el novembre de 1936 a Madrid i va ser formada pels batallons de voluntaris dels primers dies de guerra.

Així mateix, l'Exèrcit Popular també comptava amb la defensa de la **138a brigada mixta** de la qual formava part l'Antoni. Aquesta brigada provenia de la zona de Manresa, organitzada a finals de març de 1937. En el moment de la batalla el seu general, era José Ramos Chiva. Estava composta pels batallons del 549 al 552, l'Antoni lluitava al 550 batalló.

I finalment, la 66a brigada mixta, que va ser organitzada a Guadalajara a finals del 1936 i la 75a brigada mixta organitzada a Madrid el febrer de 1937.

3.6.2- I en el bàndol nacional?

D'una banda, l'exèrcit nacional en aquest enfrontament disposà de dues divisions encarregades de la primera línia del front de guerra, aquestes van treballar conjuntament, van ser les divisions 74 i 75. Juntament amb els nacionals, també hi participà la 2a brigada la qual estava formada per les **unitats de soldats mobilitzats**¹⁵.

D'altra banda, va haver-hi unitats de reforç que també van intervenir a la batalla; en primer lloc, la 152a divisió de Rada, una unitat molt potent formada a mitjans del 1937 al Marroc. I, en segon lloc, la 61a divisió, aquesta va néixer a Terol, però quan s'inicià la batalla de Abánades aquesta unitat es trobava a Osca (Huesca); tanmateix, uns dies més tard va substituir a la 2a brigada.

De forma resumida, en el bàndol nacional van interferir quaranta-cinc batallons i en el bàndol republicà es van desplegar un màxim de trenta-sis. Però no va ser aquesta diferència de xifres entre un bàndol i l'altre el que va fer que els nacionals

¹⁵ Una gran part dels soldats els quals van lluitar a la guerra, es van veure implicats i/o obligats, com bé i més extensament explica *James Matthews en el seu llibre anomenat "Soldados a la fuerza"*, en el que cita una frase clau per entendre el perquè molts combatents anaven a la guerra coaccionats: "El conflicto español subraya la dificultad de conseguir una movilización sostenida en una guerra civil".

guanyessin l'enfrontament, sinó que, el detonant de la victòria nacional va ser la seva hegemonia aèria amb la qual comptaven.

3.7- El paper de la seva brigada (138BM) durant el transcurs de la batalla

En el transcurs del seu període a la Guerra Civil, l'Antoni va formar part de la 33a divisió de forma permanent, concretament va lluitar a la 138a brigada mixta amb el batalló número 550.

Recapitulant, la batalla de Abánades s'inicià l'1 d'abril del 1938, però no va ser fins al 4 d'abril que la 138a brigada mixta intervé al conflicte: *“en la zona del oeste, la 138ª brigada mixta, que no está directamente en el dispositivo de ataque, interviene a partir del día 4 de abril, después del fuerte desgaste de las 39ª brigada mixta y la 2ª brigada mixta.”*¹⁶ Va ser llavors, quan la seva brigada va començar a defensar la zona de trinxeres anomenada “Vértice Cerro” - *“el 8 de abril la 138ª brigada mixta está sosteniendo durísimos ataques y con muchísimas bajas”* - Estem parlant de 7.500 baixes en tot el conflicte i d'aquestes, 2.280 morts. Específicament al seu batalló entre el 10 i el 15 d'abril van morir 320 combatents dels 350 que eren.

En relació amb la carta que dictamina la seva mort al front, aquesta està redactada el 20 d'abril del 1938. És a dir, l'Antoni va ser una d'aquestes 320 morts dintre del seu batalló.

¹⁶ Serrano, J.R. (2019) *Abánades 1938. El IV cuerpo de ejército ¡Al ataque!*

4- LA BIOGRAFIA: ANTONI GALLART FERRER (MICROHISTÒRIA)

Respecte a aquest apartat comptava amb un inconvenient rellevant envers la investigació, un salt generacional, ja que la meva besàvia, la meva àvia i el meu tiet-avi van morir fa uns anys. És per això que la persona més propera a aquests familiars és la meva tieta, la Carmen Solé Ferran. Juntament amb ella he pogut refer la vida personal de l'Antoni abans de ser cridat per anar a la guerra.

La Carmen Solé Ferran

4.1-Reconstruint la vida de l'Antoni Gallart Ferrer

L'Antoni va néixer l'any 1917 a les Cases Noves de Can Pardo, un poble d'uns 100 habitants que pertany al municipi de Mediona. Els seus pares, el Josep Gallart i la Carmen Ferrer van construir la casa familiar, Can Sumell. La casa en la qual l'Antoni va viure al llarg de la seva vida juntament amb els seus pares i les seves dues germanes, la Soledat, la més gran dels germans, malgrat que abans de l'any va morir a causa de la tos ferina i la petita, la Balbina, la meva besàvia.

En relació a la imatge hi apareixen, a dalt a l'esquerra, l'Antoni, al seu costat hi ha el meu besavi, el Rosendo al costat de la meva besàvia, la Balbina. I asseguts hi han els pares del pare de l'Antoni (el Ton i la Maria), el meu tiet avi (el Tonet), la meva àvia (la Crescencia) i els pares de l'Antoni.

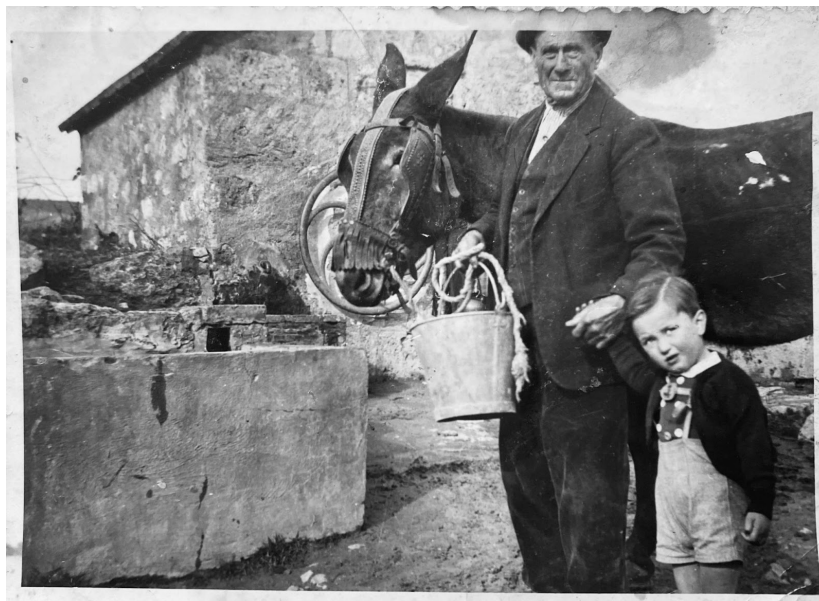
Quadre familiar ¹⁷

¹⁷ Una anècdota curiosa d'aquesta imatge és que la nena (la meva àvia, la Crescencia), la dona de l'esquerra (l'àvia de l'Antoni) i l'Antoni van ser sobreposats a la imatge, atès que quan la foto es va fer, l'Antoni i l'àvia de l'Antoni ja havien mort i la meva àvia aquell dia no hi era.

En aquella època, la meua família tenia unes terres pròpies i arrendades al mateix poble i l'Antoni donava un cop de mà sempre que podia, ja que anava a l'escola. A més a més, també eren propietaris d'una espardenyeria que tenien muntada al cosidor de Can Sumell, en aquesta venien mitjons, espardenyes, esclops... Entre els records que tenim de la casa familiar la meua tieta i jo vam trobar uns esclops pertanyents a la botiga.

Familiars treballant a les terres les quals abans he esmentat

El Ton (l'avi de l'Antoni) i el Tonet (el meu tiet avi) al pou del poble anant a buscar aigua, cal posar èmfasi en que aquest pou encara existeix actualment

Una mostra dels esclops que venien a l'espardenyeria

Àngela, un nom que l'Antoni anomena sovint a les cartes, era la seva tieta, una de les quatre germanes de la seva mare. L'Àngela tenia una petita botiga de queviures al poble anomenada Cal Mariano.

La Carmen Ferrer, la mare de l'Antoni, a qui tothom anomenava Carmeta, li enviava paquets en direcció al front des de Sant Joan de Mediona, aquests contenien pots de llet amb pols, melmelada, pa, abrics, els quals algun cop no havien arribat a mans de l'Antoni.

Les cinc germanes

D'altra banda, cal posar èmfasi a dir que l'Antoni no volia anar a la guerra, no va ser cap voluntari, sinó que va ser allistat a la força.

A banda d'això, considero que cal recalcar que totes aquestes dades les sabem a través de la meva besàvia, la germana de l'Antoni. La Balbina, ens explicava sovint la història de l'Antoni amb una sensibilitat diferent de la nostra, pel fet que ella ho va viure en la seva pròpia pell.

4.2- Els llocs on va estar al front

En aquest apartat he agrupat els municipis que per via de les cartes sabem amb certesa que l'Antoni va localitzar-se en un període o en un altre en el transcurs de la seva estada al front de guerra.

La comunicació epistolar entre l'Antoni i la seva família va començar el 9 d'abril del 1937, en aquella data l'Antoni se situava a Villanueva de la Reina, un municipi andalús situat a l'extrem nord de la província de Jaén. La seva estada al municipi andalús va ser més aviat curta, ja que el 23 d'abril el seu batalló es va traslladar cap a Guadalajara i el 26 d'abril van arribar a Canredondo. Al llarg del trajecte de Villanueva a Canredondo, passen per l'Alcázar de San Juan, un municipi situat al nord de la província de Ciudad Real que pertany a la comunitat autònoma de Castella-la Manxa. També passen per Tembleque, un municipi de la província de Toledo, per Aranjuez i per Alcalá de Henares, municipis que pertanyen a la comunitat autònoma de Madrid i finalment arriben a Guadalajara, concretament a Canredondo.

A Canredondo el seu batalló va estar des del 26 d'abril del 1937 fins al 30 de juliol del mateix any, quan es traslladen a Torrecuadradilla, un municipi de la província de Guadalajara, on es van estar fins a principis d'octubre. Llavors es van traslladar a un altre municipi de la zona, Pareja on es van passar dues setmanes, pel fet que el 9 de novembre tornen a la localització anterior, Torrecuadradilla fins que a mitjans de març del 1938 són cridats per anar cap a Abánades.

He realitzat un mapa on es pot interpretar de forma més visual els municipis on l'Antoni va estar.

Mapa dels municipis on va estar

4.3- El dia a dia al front

**"Concentreu-vos, soldadets, sigueu prudents
I arrapeu-vos a la vida
Amb les ungles i amb les dents".**

La Cançó del Soldadet. Manel

En relació amb aquest apartat intentaré reconstruir la vida del meu tiet besavi durant el període que va estar de combatent, ho faré per mitjà de les cartes que els hi escrivia a la seva família mentre estava al front.

Penso que per via d'aquest apartat qualsevol que el llegeixi podrà viure de primera mà, a través de les cartes d'un combatent, la cruesa de la guerra i la seva resiliència, a més, podrà conèixer els sentiments i les sensacions en primera persona d'un soldat al front, fins i tot, comprendre com eren les relacions personals que es forjaven en temps de guerra. En definitiva, penso que és un bon apartat per ser conscients de la duresa que van patir els que es van veure afectats per la guerra. Ja no parlo només de la duresa física, sinó de la part més emocional d'una guerra, és a dir, la d'enyorar casa teva i la incertesa de no saber si tornaràs a veure als teus.

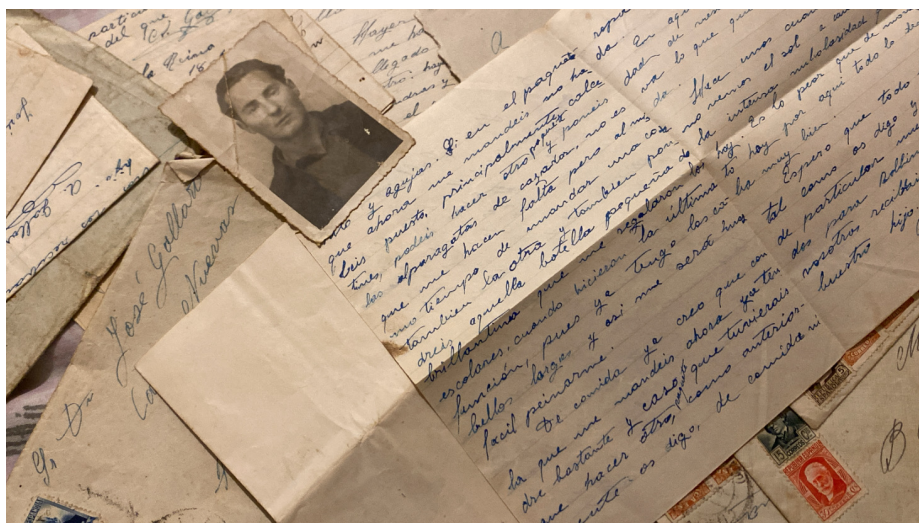

Foto realitzada per l'autora

Diumenge, 18 d'abril del 1937. *"Apreciados padres, hermana y abuelos al dirigiros estas letras estoy bien de salud como deseo la vuestra. Anteayer noche recibí una*

carta con fecha del día 9 del corriente, indicándome que dentro de unos días me llamasen para ingresar en la Escuela Militar. El Sr. Billan facilitó mi nombre. Pero ahora, habiendo marchado de Manresa, que aquella carta iba dirigida allí y por eso la he recibido con tanto retraso, no sé cómo irá todo eso, pero en fin; a ver si llega el documento y entonces podré venir a veros, pero no me hago ninguna ilusión para después no tener una decepción.” Així comença la primera carta de les 22 que l'Antoni Gallart Ferrer va escriure a la seva família durant el període que va estar al front.¹⁸ La comunicació epistolar entre ell i la seva família va ser bastant seguida fins al gener de 1938. A partir d'aquell mes es van acabar les cartes a la bústia de Can Sumell, la casa de la família.

4.3.1- La primera impressió del front

A mitjans d'abril de 1937 l'Antoni se situava a Villanueva de la Reina. Els hi explica que està a la riba del riu Guadalquivir i a uns quaranta quilòmetres està Andújar, un poble el qual recentment ha estat bombardejat per les tropes del bàndol nacional. *“Estamos a la orilla del río Guadalquivir y a unos cuarenta kilómetros está Andújar un pueblo muy importante que recientemente ha sido bombardeado por los fascistas”*. També comenta que fa molta calor i que enyora la sensació de frescor del seu poble natal, Les Cases Noves de Can Pardo. A més, nota que els costums són molt diferents, per exemple, li sembla estrany que tots beguin del mateix got. Tot i això, diu que la gent de Villanueva és molt amable i està molt agraït amb ells, ja que els hi ofereixen tot el que tenen a l'abast. *“Yo todas las mañanas, a más de la leche que dan al cuartel, tomo un vaso en la casa donde me lavan la ropa. La gente de este pueblo está muy contenta de nosotros por el buen comportamiento y por nuestra parte también lo estamos de ellos.”*

4.3.2- El trasllat al front de Guadalajara

Divendres, 29 d'abril del 1937. *“El miércoles por la tarde nos fuimos de Villanueva. Durante el trayecto a nuestro nuevo destino, hemos pasado por el Alcázar de San Juan y por la mañana llegamos a Tembleque (Toledo). Después descansamos y por la tarde nos marchamos, pasamos por Aranjuez y a muy pocos kilómetros de Madrid por Alcalá de Henares y al mediodía comimos en Guadalajara, nos paseamos por*

¹⁸ Annex de les cartes

allí y ya muy tarde nos marchamos y el sábado hemos llegado aquí, en Canredondo."

Un cop arriben a Canredondo, l'Antoni descansa junt amb els seus companys a la cabanya que han construït per aixoplugar-se, atès que el clima és molt més fred que a Villanueva, fet que l'Antoni agraeix. Un altre punt a considerar són les provisions, l'Antoni els hi demana a la seva família tot i que no li fa falta res. Segons diu, ho fa perquè li agrada ser previsor per si arriben temps pitjors. És per això que els hi demana una botifarra sense greix, dues taletes de xocolata, un quilo de sucre i un pot de llet condensada.

A la mateixa carta, l'Antoni els hi parla de la sort que té amb els seus companys de barraca; *"Els companys que som ara junts a barraca, un és d'Abdera i l'altra de Viella, però quan estavem a l'altra posició en tenia dos més, un de Mataró i l'altre de Rajadell, amb aquests darrers ja no estem junts, però conservem la mateixa amistat. De companys o sóc de tots, però amb aquests i tinc més amistat perquè em donen del que ells tenen."*

Penso que els companys són un pilar fonamental en temps de guerra, atès que eren allò al que s'aferraven quan enyoraven casa seva o quan necessitaven descansar, en vista que estaven vivint la mateixa situació.

L'Antoni amb el seus companys de batalló

4.3.3- El pas de les hores al front i la manca de son

Setembre del 1937, Torrecuadrada. *“Voy continuando de la misma manera, sin nada nuevo en particular. Pasan los días con la única diferencia que estoy ausente de vosotros.” (...)* Aquí todo va como siempre hace buen tiempo y no hay tiros”.

L'Antoni de tant en tant es queixava de l'avorriment i de com cada dia que passava era igual a l'altra. A part, sovint expressava la manca de son que patia, ja que les hores de son eren en realitat un bé escàs. Les incomoditats de dormir a les barraques, a la trinxera o al ras li impediien tenir un bon descans. *“Hace unos días que no duermo demasiado bien, por las noches hace mucho frío y no estamos bien cobijados, además no tenemos colchones, por lo que lo más normal es dormir con una manta en el suelo o a falta de esta, ya que no hay para todos, descansamos sobre capas de pajas.”*

4.3.4- Tornar a casa: un destí incert i la mort

Sovint, en les seves cartes l'Antoni es manté esperançat anhelant el dia de tornar a trepitjar la seva llar i estar amb els seus éssers estimats. *“Al recibir esta carta ya habréis recibido otra que había escrito a la Ángela diciendo que me mandaseis leche y magnesia, ya no hace falta porque seguramente vendremos aquí en Cataluña dentro de pocos días todo el batallón.” (...)* “Mucho me gustaría poder venir” (...) *“He recibido vuestro paquete y todo lo he hallado muy bien, lo que más me gustó fue la confitura, lástima que no tenga pan como el que hay aquí en vosotros, pues el que nos dan es un poco duro y de sabor no muy bueno, pero ya vendrá un día que me lo comeré junto con vosotros”.*

L'Antoni mai va esmentar en les seves cartes la por de no tornar a casa, la por a la mort. Potser no es volia mostrar feble davant dels censoradors que obrien les cartes al front. O potser senzillament no volia amoïnar els seus pares i la seva germana més del compte. Tot i que en les condicions en les quals es trobava suposo que era difícil no pensar-hi, perquè, al cap i a la fi, ben mirat l'única certesa que ens és comuna a tots només la sabrem al final. Per això trobo que és bo que el meu tiet besavi manifestes la seva esperança, perquè tot i que les il·lusions no siguin veritats absolutes construir-les i mirar de viure en elles no em sembla una mala decisió i més quan el teu demà és incert. I, qui sap si ell va tenir la sort de què els seus

desitjos alimentessin la seva vida més que no pas la realitat feixuga en la qual es trobava quan agafava el fusell.

El Josep Gallart i la Carmen Ferrer, els pares de l'Antoni i l'Antoni

La família de l'Antoni deixa de tenir notícies d'ell a partir del gener del 1938. Fins que a finals d'abril reben una carta la qual tant de bo mai haguessin rebut. En aquesta, el comissari de guerra del 550 batalló de la 138a brigada mixta, Carlos Álvarez García els hi comunica la mort de l'Antoni:

“Ruégole se sirva transmitir a los familiares del camarada ANTONIO GALLART FERRER, que pertenecía a este Batallón, y de residencia en esa localidad, perteneciente al reemplazo de 1934, que a consecuencia de los combates habidos hace unos días en este sector, mientras luchaba heroicamente contra los invasores fascistas, resultó muerto. Debo hacer constar con que valor y espíritu de sacrificio se portaba nuestro compañero, por lo que la República ha perdido a uno más de los muchos héroes que para su defensa, así como para la independencia de nuestro suelo patrio, está costando al abnegado y glorioso pueblo antifascista español.

Salud y República

Puesto de Mando, 20 Abril 1938

El comisario Delegado de Guerra”

L'Antoni va anar al front quan a penes tenia vint-i-un anys, ben mirat, era jove, i la majoria van continuar sent joves per sempre més, es van quedar sense futur. Així i tot, cal posar èmfasi en el fet que la història l'escriuen els que marxen, no obstant també els que es queden. Ell, com tots els combatents, ho va donar tot i injustament alhora ho va perdre tot anhelant un futur millor.

L'Antoni Gallart Ferrer (1917- 1938)

5- MORT, OBLIT I MEMÒRIA D'ANTONI GALLART FERRER

Ja fa més de vuitanta anys de l'inici de la Guerra Civil Espanyola i les experiències de cada combatent es coneixen per mitjà de cartes, fotos o documents oficials, però, en la majoria de casos, molts fills, nets i besnets només comptem amb una sèrie de dades imprecises. I, respecte al paper de les institucions, posteriorment a la implantació de la Llei de Memòria Històrica l'any 2007, l'atenció que el govern d'Espanya, al marge de quin o quins partits polítics estiguin al poder, és mínima. És per això que després d'haver investigat en relació amb aquest apartat, trobo que aquesta desatenció o manca d'interès per ajudar a les famílies a trobar el cos del seu parent o simplement, saber més del seu familiar desaparegut durant la Guerra Civil Espanyola, es pot definir com l'encobriment dels crims franquistes i l'oblit premeditat de la història.

És per això que he decidit incloure aquest apartat a la meva investigació, atès que tot i que penso que cal continuar treballant de forma voluntària, també ho és mantenir i fins i tot augmentar l'exigència envers les administracions de l'Estat i que s'iniciï un treball rigorós orientat a buscar a aquells combatents que continuen desapareguts, sigui arran de la repressió franquista o perquè van desaparèixer durant el transcurs de la guerra, sense donar prioritat a quin dels dos bàndols van formar part.

5.1- L'obertura de les fosses i les associacions de voluntaris: l'intent de fer justícia de forma pacífica

**“Hay que recuperar, mantener y transmitir la memòria històrica, porque se empieza por el olvido y se termina en la indiferencia”
José Saramago, escriptor portugués**

Un llarg període de temps ens separa de la guerra civil que va patir el territori espanyol per via del cop d'estat encapçalat pel general Francisco Franco. Actualment, més de vuit dècades després d'aquells fets, el que va passar en aquell conflicte armat i com es va dur a terme la repressió franquista sembla que comença a ressorgir de l'oblit i el secretisme, del qual posteriorment en parlaré.

Des de principis del segle XXI la societat espanyola s'ha començat a sensibilitzar més envers les víctimes de la guerra i la dictadura. Aquest auge de conscienciació de la població espanyola ha donat lloc a diverses associacions relacionades amb aquests fets i que persegueixen un objectiu comú: saber la veritat sobre els desapareguts del franquisme i recuperar la memòria democràtica del país.

A tall d'exemple, vaig poder contactar amb dues associacions les quals em van proporcionar els recursos adients perquè pogués continuar amb la meva recerca. Per una banda, vaig posar-me en contacte amb la "Asociación para la recuperación de la memoria histórica"¹⁹. Una associació nascuda a Castella i Lleó que té com a fi reconstruir històries de combatents per mitjà dels familiars. Aquesta associació em va facilitar diversos llibres sobre la Guerra Civil Espanyola, sobre l'obertura de fosses i sobre la rememoració històrica. D'altra banda, em va recomanar que em poses amb contacte amb l'historiador Ernesto Viñas, el qual pertany a l'associació "Brunete en la memoria"²⁰. El seu contacte va ser rellevant per la meva recerca, atès que per un costat, em va recomanar un parell d'articles els quals ell mateix havia redactat i, d'altra banda, em va explicar com està el territori en què l'Antoni va lluitar, és a dir, la província de Guadalajara.

5.2- El règim franquista i la transició (Pactes de silenci o pactes de l'oblit)

Independentment d'aquestes associacions organitzades per voluntaris, des del Govern Espanyol, quins han sigut els canals per la reconstrucció col·lectiva de la memòria des de la mort del dictador?

«Apoderarse de la memoria y del olvido es una de las máximas preocupaciones de las clases, de los grupos, de los individuos que han dominado y dominan las sociedades históricas. Los olvidos, los silencios de la historia, son reveladores de esos mecanismos de manipulación de la historia colectiva (...) La memoria colectiva no es sólo una conquista: es un instrumento y una mira de poder».

JACQUES LE GOFF (1977), El orden de la memoria.

¹⁹ Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica <https://memoriahistorica.org.es/>

²⁰ Viñas,E (2015). Brunete en la Memoria <http://bruneteenlamemoria.blogspot.com/>

Per comprendre el paper que ha tingut el Govern Espanyol a la reconstrucció de la memòria des del 1975, trobo que, en primer lloc, hem de situar-nos enllà en el temps, d'aquesta manera, penso que el punt de partida ha de ser la dictadura franquista, pel fet que, que el règim de Franco sobrevisqués a la derrota del feixisme un cop va acabar la Segona Guerra Mundial, va ocasionar que la seva evolució interna i les seves conseqüències fessin del franquisme un sistema perdurable, probablement fins al dia d'avui. Durant quaranta anys, de forma oficial, només va haver-hi morts i fosses comunes d'un dels dos bàndols, i en funció d'aquesta situació, es van establir unes polítiques de memòria. En el transcurs d'aquells anys (1939-1975) es va intentar dur a terme un memoricidi²¹ realitzat, sobretot, per mitjà de la propaganda i una forta aplicació de la por i el silenci. Però, aquell silenci i les distorsions o supressions de les notícies que durant la dictadura s'havien aplicat, van començar a tenir esquerdes posteriorment a la mort del dictador.

Aleshores, és just posteriorment a la mort de Franco que es durà a terme la implantació d'un sistema democràtic, o l'intent d'aquest. És a dir, a partir de 1975 es posa en marxa la democratització de l'Estat Espanyol, aquest període s'anomena la Transició espanyola i aquesta durarà tres anys (1975-1978).

D'altra banda, la història, una vegada més, tornarà a ser utilitzada com a arma política, vull dir, la majoria dels governants al llarg de la història han sigut plenament conscients de la gran importància que té conèixer i fins i tot controlar la història. És per això que precisament ha sigut una disciplina que sempre ha estat en el punt de mira del poder, ja que la història té el poder i el perill de substituir el passat, és a dir, té la capacitat d'explicar allò que algú volia que passés en lloc del que realment va succeir. Aquest últim paràgraf fa referència a la llei d'Amnistia que va entrar en vigor l'any 1977. L'esmentada llei va ser venuda com un esdeveniment esperançador i com una resolució social, pel fet que més enllà de la mort del dictador Espanya continuava dividida per dues concepcions diferents, de manera que, vivien en una situació de tensió social. A més, aquesta llei va ser un instrument clau per la transició del país cap a la democràcia, després del règim franquista. Però, ben mirat és una llei la qual va ser establerta en centenars de resolucions judicials com a

²¹ Aquesta paraula fa referència a la destrucció premeditada i intencionada de la memòria.

impediment per investigar greus violacions dels drets humans²² comeses a l'Estat Espanyol durant la Guerra Civil i el franquisme.

Quan va entrar en vigor la llei d'Amnistia el 1977

És en aquest punt de la història quan naixeran les associacions i entitats memorialistes d'aquest país a imitació d'altres països europeus, com per exemple Alemanya, que també va patir dictadures. S'originaran com a reacció a una transició que va tancar en fals la història, canviant llibertat per intent d'oblit del passat. Sorgeixen aquestes afiliacions, ja que tot el període de la transició és una paradoxa, és a dir, com es pot considerar una societat democràtica sense a priori, conèixer la veritat del passat que ens varen amagar o distorsionar?

Endemés, no és fins a l'any 2007 que es promulga la primera llei de memòria històrica a Espanya sota el mandat de José Luis Rodríguez Zapatero, la qual s'ha reformat aquest mateix any, també sota un govern socialista.

Considero que cal posar èmfasi en el fet que les polítiques memorialistes en aquest país només han estat possibles durant els últims governs d'esquerres, tot i que sempre han estat impulsades per entitats i associacions independents a l'Estat. Per altra banda, els partits de drets creuen que la llei de memòria històrica no hi hauria ni de tan sols existir, "es una ley totalitaria para enfrentar a los españoles, dividir y acabar con la paz que nos dimos en 1978" , aquests són els termes utilitzats per la

²² Crims contra la humanitat, tortures i desaparicions forçades.

Presidenta de la Comunitat de Madrid, Isabel Díaz Ayuso. Les polítiques de dreta i extrema dreta sostenen que la memòria històrica és una revenja i tracta de reobrir les ferides del passat, ferides que a parer meu mai s'han tancat, sinó que s'han amagat. Intentar fer creure a les masses que la democràcia arriba per primer cop a aquest país el 78 gràcies a la seva política, sense tenir en compte la memòria republicana i la lluita antifranquista, és un error i una deformació de l'objectivitat històrica.

Per això, una de les raons de ser de la memòria històrica és recordar que aquest país, ja va construir una societat moderna i democràtica durant la II República, durant aquell període van poder gaudir de llibertats, de democràcia, de drets socials, com mai havia succeït abans en aquest Estat, però que el cop d'estat militar del 36 del general Franco i la consegüent guerra civil que va provocar ens van retornar als moments més tràgics de la nostra història amb un balanç estremidor pel que va significar de pèrdues de vides humanes, patiment i destrucció. Durant la llarga dictadura franquista, lluitar per la llibertat i la democràcia, de la qual molts ja havien gaudit, va comportar una violenta repressió, l'exili i la mort. Els més de 110.000 desapareguts, entre ells el meu tiet-besavi, i les més de 2.000 fosses escampades per tot el territori i que esperen ser exhumades, són el trist testimoni de tant de sofriment.

És per això que considero oportú parlar de les polítiques del silenci, de la transició i de la poca importància que manifesta l'Estat en exhumar totes les fosses, pel fet que, que la recerca d'un familiar desaparegut al front sigui tan enrevessada, en la major part és per la poca inversió en recursos que l'Estat proporciona.

En definitiva, aquest últim apartat trobo que és rellevant i, considero que manifestar aquesta manca de recursos i d'intentar buscar una solució a aquesta carència de justícia i de respecte envers les associacions i les víctimes (directes i indirectes del conflicte) és una tasca que ens pertany. Com d'igual manera, no permetre que es prolongui l'actual situació d'oblit acaba sent una forma d'homenatge a cada desaparegut en el transcurs d'aquells anys.

5.3- Lleis de memòria democràtica i la recerca de persones desaparegudes durant la Guerra Civil i la dictadura franquista

5.3.1- La llei de memòria democràtica del 2022

L'any 2020 la coalició del PSOE i Unidas Podemos va proposar la creació d'una nova llei de memòria democràtica²³, com a successora de l'anterior (2007)²⁴. Aquesta nova llei, que va entrar en vigor l'octubre d'aquest any, es compromet a resoldre aquells elements que la llei anterior havia deixat de banda.

D'una manera similar a la llei anterior, la llei memorialista del 2022 inclou legislacions relacionades amb l'exhumació de les fosses, les víctimes, el reconeixement de la lluita, entre d'altres.

A diferència de la llei del 2007, la nova llei de Memòria Democràtica té l'objectiu d'adoptar mesures i actuacions necessàries per a tots els desapareguts al llarg de la Guerra Civil o durant el Règim Franquista.

5.3.2- Quines mesures pots seguir per a dur a terme la recerca d'un desaparegut durant aquests períodes?

L'objectiu d'aquest apartat és facilitar recursos a aquelles famílies que es troben en una situació similar a la de la meua família perquè puguin executar la cerca del seu familiar, és per això que citaré dos projectes liderats per la Generalitat de Catalunya que tenen com a objectiu recuperar la memòria històrica del país i efectuar la identificació de tots els desapareguts.

D'una banda, tenim el Banc de la memòria democràtica, un projecte liderat pel Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya. El projecte esmentat recull i posa a l'abast de la ciutadania fons, mapes i un cercador per a buscar informació relacionada amb l'individu, és a dir, la zona en què va lluitar, el context històric, etc.

D'altra banda, la Generalitat de Catalunya ofereix realitzar una cerca més completa a qualsevol persona física (amb relació de parentiu amb la persona desapareguda)

²³ Ley 20/2022, de 19 d'octubre, de Memoria Democrática

²⁴ Ley 52/2007, de 26 de diciembre, por la que se reconocen y amplían derechos y se establecen medidas en favor de quienes padecieron persecución o violencia durante la guerra civil y la dictadura.

o jurídica (ajuntament o entitat dedicada a la recerca històrica) interessada a obtenir informació sobre una persona desapareguda durant la Guerra Civil o la dictadura franquista. En aquesta cerca, les institucions de l'Estat també et proporcionen un programa d'identificació genètica, les actuacions que a dia d'avui s'estan realitzant a les fosses comunes i recerca documental (fotos, documents oficials...)

6- CONCLUSIONS

Un cop feta aquesta recerca caldria recordar els objectius plantejats inicialment a la introducció: reconstruir la vida del meu tiet-besavi per mitjà de testimonis, cartes i imatges, localitzar la zona en la qual va lluitar, per tant, contribuir a desenterrar la història d'aquest país i conscienciar envers les polítiques de l'oblit que va haver-hi durant la guerra, la dictadura i la transició i que avui en dia encara perduren.

Considero que he complert majoritàriament les finalitats d'aquesta investigació malgrat els inconvenients dels quals partia. Per una banda, el salt generacional en falta la meva besàvia, la meva àvia i el meu tiet-avi els quals m'haguessin pogut proporcionar més informació o unes dades més detallades.

En segon lloc, el fet que la zona de combat fos a Guadalajara ha dificultat els tràmits o la comunicació amb els experts d'aquella zona, pel fet que no hi he arribat a anar presencialment.

I, en tercer lloc, que l'Antoni lluités en una batalla de la qual gairebé tothom desconeix fa que hagi sigut més difícil trobar informació i, consegüentment, que la possibilitat de trobar el cos, en un futur imminent o no, resulti una tasca gairebé impossible.

Pel que fa al propòsit principal de la recerca, és a dir, partir d'un element menor i subjectiu, les històries de guerra de l'Antoni, per explicar-ne un altre de major i objectiu, la Guerra Civil Espanyola, crec haver-lo superat correctament.

Dur a terme aquesta investigació m'ha resultat profitós, ja que he ampliat els meus coneixements envers la història contemporània espanyola, alhora, el fet d'haver llegit les cartes d'un soldat en primera línia de front m'ha fet prendre consciència de la cruesa de la guerra.

D'altra banda, una part rellevant de la feina realitzada ha estat contactar amb els experts o amb institucions, com ara l'Ajuntament de Guadalajara. Penso que haver viscut aquesta experiència em pot ser útil de cara el meu futur acadèmic o laboral.

I, en darrer terme, fent el treball he pogut aprofundir en una part de la història familiar que desconeixia.

Finalment, m'agradaria posar èmfasi en una idea que mentre feia el treball m'ha anat venint al cap de forma recurrent. Aquest pensament tracta sobre les absurditats de la guerra, és a dir, com un noi que va néixer en un petit poble del Penedès, en una família de pagesos i, en tot cas, amb un interès nul pel que fa a l'àmbit polític i militar, acaba lluitant i morint en una batalla la qual va resultar ser intranscendent i es va utilitzar com a mètode de distracció en el conflicte col·lectiu.

7- FONTS D'INFORMACIÓ

Llibres:

- ARMENGOU, M.; BELIS; R. (2006). *Las fosas del silencio: hay un holocausto español?* Editorial: Debolsillo.
- MALEFAKIS,E. (2006). *La Guerra Civil española*. Editorial: Santillana.
- MATTHEWS,J. (2013). *Soldados a la fuerza: reclutamiento obligatorio durante la guerra civil 1936-1939*. Alianza.
- SALLÉ, N.; LÓPEZ,J.M. (2007). *Les fosses de la memòria: per què cal desenterrar la història?* Rúbrica Editorial.
- SERRANO, J.R. (2019) *Abánades 1938. El IV cuerpo de ejército ¡Al ataque!* Intermedio ediciones.

Fons arxivístiques:

- Arxiu privat de la família Solé Ferran (Cartes i imatges)

Fons orals:

- Ajuntament de Guadalajara
- Asociación para la recuperación de la memoria histórica
- Carmen Solé Ferran
- Ernesto Viñas
- José Luis Vega Pérez
- José Romero Serrano

Recursos electrònics:

- Gómez García, M. V. (2018). *¿Por qué es necesaria la memoria histórica?*
<https://blogs.publico.es/otrasmiradas/16395/por-que-es-necesaria-la-memoria-historica/>
- García, G. S. (2012). *La Guerra Civil española*.
<https://infolibros.org/libros-de-la-guerra-civil-espanola-gratis-pdf/>

- Rodríguez, F. (2021). *La "batalla olvidada" del Tajuña: las cicatrices de Abánades*.
<https://nuevaalcarria.com/articulos/la-batalla-olvidada-del-tajuna-las-cicatrices-de-abanade>
- González, A. (2012). *Arqueología de la Batalla Olvidada (Abánades, Guadalajara). Campaña de 2012*.
https://www.academia.edu/30134400/Arqueolog%C3%ADa_de_la_Batalla_Olvidada_Ab%C3%A1nades_Guadalajara_Campa%C3%B1a_de_2012
- 138ª Brigada Mixta del Ejército Republicano. (2010). *Combatientes*.
<https://www.combatientes.es/138BrigadaMixta.htm>
- 138a BRIGADA MIXTA. (2012).
[https://es.wikipedia.org/wiki/138.%C2%AA_Brigada_Mixta_\(Ej%C3%A9rcito%20_Popular_de_la_Rep%C3%ABlica\)](https://es.wikipedia.org/wiki/138.%C2%AA_Brigada_Mixta_(Ej%C3%A9rcito%20_Popular_de_la_Rep%C3%ABlica))
- Espacio de Abánades. (2016). *La defensa de Vértice Cerro*. Abánades.
<http://espacioshistoricosdeabanades.blogspot.com/2016/06/la-defensa-de-vertice-cerro.html>
- Espacio de Abánades. (2013). *Recordando La Batalla Olvidada*. Abánades.
<http://espacioshistoricosdeabanades.blogspot.com/2013/05/recordando-la-batalla-olvidada.html>
- Durá Ojea, J. (2013). *Abánades, Arqueología de La Batalla Olvidada - Documental*.
<https://www.youtube.com/watch?v=LRZGWI2KKLM>
- Ruíz, M. (2014). *Guerra Civil Española, Inicio, Desarrollo y Fin, Consecuencias*.
<https://encolombia.com/educacion-cultura/historia-universal/guerra-civil-espanola/>
- *Historia de España - La Guerra Civil Española (1936-1939) - El desarrollo de la guerra civil*. (2009.)
<http://www.historiasiglo20.org/HE/14a-2.htm>
- *La Guerra Civil Española*. (2012).

https://www.juntadeandalucia.es/averroes/centros-tic/11001762/helvia/sitio/upload/TEMA_13._%20LA%20GUERRA%20CIVIL%20ESPA%C3%91OLA%2019361939_.pdf

- *Presentación libro: Abánades 1938. El IV Cuerpo de Ejército ¡al ataque! - Ejército de tierra.* (2022).

<https://ejercito.defensa.gob.es/gl/unidades/Madrid/ihycm/Noticias/2022/20220126-present-libro-abanades-guadalajara.html>

- Moliner, M. (2017) *La Guerra Civil Española* (mapas).

<http://centros1.pntic.mec.es/ies.maria.moliner3/guerra/mapas.htm#>

- Arrogante, V. (2018,). *Último parte de guerra.* EL OBRERO | Periodismo Transversal.

<https://elobrero.es/historalia/11159-ultimo-parte-de-guerra.html>

- Museo Histórico Municipal de la Guerra Civil Española de Abánades. (2014.). *La Batalla Olvidada - Abánades.* Rutas con Historia.

<https://www.rutasconhistoria.es/articulos/la-batalla-olvidada>

- Rutas Bélicas. (2012,). *La Batalla Olvidada.*

https://rutasbelicas-com.translate.google.com/articulos-sobre-abanades-la-batalla-olvidada/abanades-1938-la-batalla-olvidada?_x_tr_sl=es&_x_tr_tl=ca&_x_tr_hl=ca&_x_tr_pto=sc

- Calvet, E. (2021). *¿Qué ocurre con las más de 4 000 fosas comunes que hay en España?*

<https://theconversation.com/que-ocurre-con-las-mas-de-4-000-fosas-comunes-que-hay-en-espana-167841>

- *Banc De La Memòria Democràtica. Memorial Democràtic*

<https://memoria.gencat.cat/ca/que-fem/banc-memoria-democratica/>

- *Recerca de persones desaparegudes durant la Guerra Civil i la dictadura franquista.*

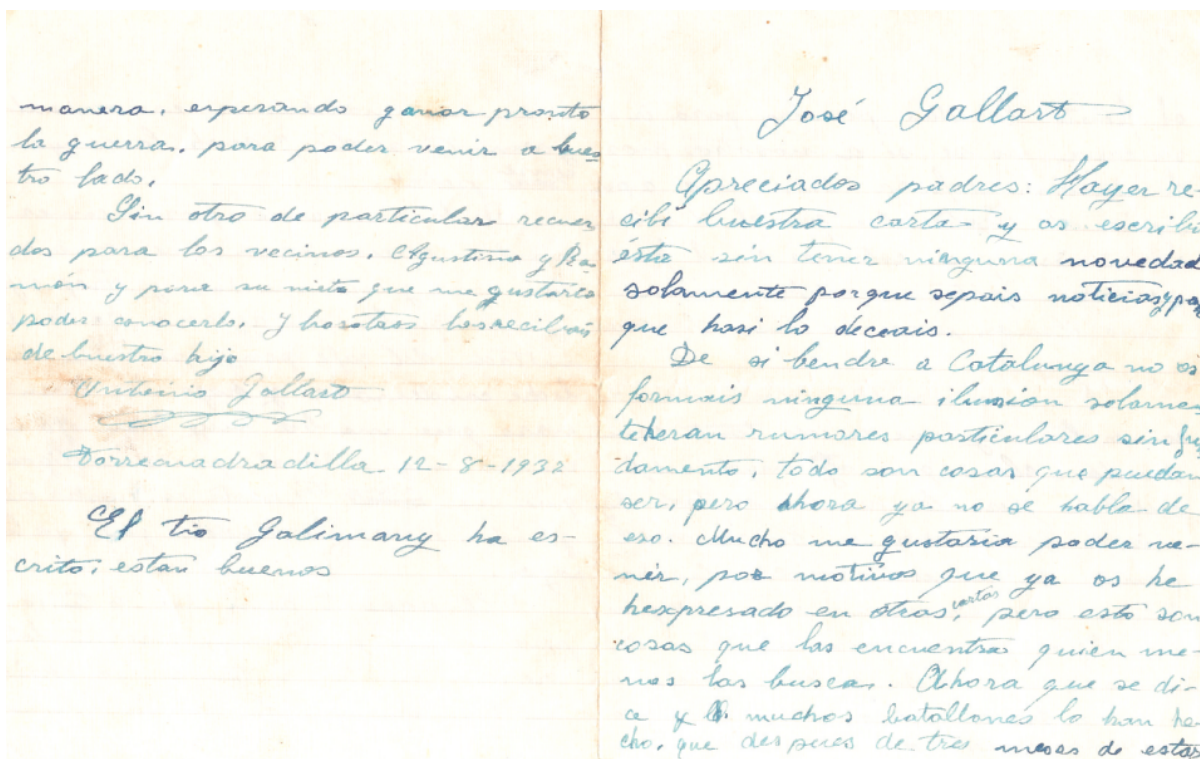
<https://web.gencat.cat/ca/tramits/tramits-temes/22842-Recerca-de-persones-d-esaparegudes-durant-la-Guerra-Civil-i-la-dictadura-franquista>

8 - ANNEX DE LES CARTES

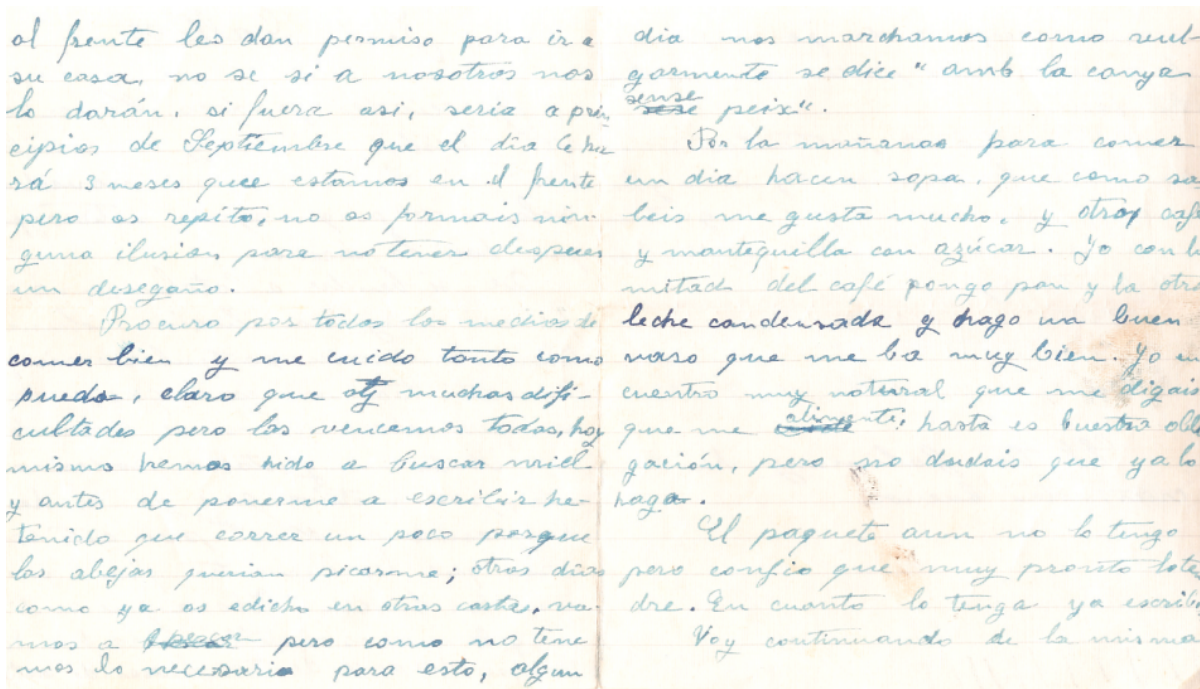
- 9/4/1937 Villanueva de la Reina
- 29/4/1937 Canredondo
- 8/7/1937 Canredondo
- 30/7/1937 Torrecuadradilla
- 2/8/1937 Torrecuadradilla
- 6/8/1937 Torrecuadradilla
- 9/8/1937 Torrecuadradilla
- 12/8/1937 Torrecuadradilla

El sobre de la carta (12/8/1937 Torrecuadradilla)

La carta per davant

La carta per darrere

- 15/8/1937 Torrecuadradilla
- 18/8/1937 Torrecuadradilla
- 21/8/1937 Torrecuadradilla

- 24/8/1937 Torrecuadrada
- 28/8/1937 Torrecuadrada
- 6/9/1937 Torrecuadrada
- 25/9/1937 Torrecuadrada

18
Jose Gallart

Queridos padres abuelos
y hermana: El motivo de la
presente es para que sepais
noticias mias como asi lo
decais y yo tambien.

Hayer recibí la carta fecha
del 12 en la cual veo que es-
tais un poco angustiosas por
que no habeis noticias mias
esto será debido a alguna
anormalidad en la circun-
lacion de la correspondencia
por que yo he ido escribiendo
como siempre, pero aun que
paseis algunos dias sin recibir
carta mia no hay que tener
angustia, porque debeis de tener

La carta per davant

en cuenta que en tiempos de guerra hay muchos obstáculos y no todo funciona normalmente por lo tanto estoy bien y no me falta nada.

Aquí ha continuado como siempre hace buen tiempo y no hay tiros

Nada mas que muchos recuerdos para mis hermanas y hermanas y hermanas recibais un abrazo de nuestro hijo.

A. Gallart

Torre de la Cruz 25-9-1938

Hace unos dias que he hecho otro giro de 300 pts, cuando lo recibais, igual que el otro ya me lo escribais

La carta per darrere

El sobre (per darrere) de la carta

- 27/9/1937 Torrecuadradilla
- 5/10/1937 Torrecuadradilla
- 21/10/1937 Pareja
- 23/10/1937 Pareja
- 8/11/1938 Torrecuadradilla
- 20/4/1938 La carta de la mort de l'Antoni

138 BRIGADA MIXTA

550 BATALLÓN

COMISARIO DELEGADO DE GUERRA

Base 1.ª C C N° 4

Núm. 262

Ruégole se sirva transmitir a los familiares del camarada ANTONIO GALLART FERRE, que pertenecía a este Batallón, y de residencia en esa localidad, perteneciente al reemplazo de 1934, que a consecuencia de los combates habidos hace unos días en este sector, mientras luchaba heroicamente contra los invasores fascistas, resultó muerto.

Debo hacer constar con que valor y espíritu de sacrificio se portaba nuestro compañero, por lo que la República ha perdido a uno más de los muchos héroes que para su defensa, así como para la independencia de nuestro suelo patrio, está costando al abnegado y glorioso pueblo antifascista español.-

Salud y República.-

Puesto de Mando, 20 Abril 1938.-

El Comisario Delegado de Guerra Acctal.

Sr. ALCALDE DE MEDIONA (BARCELONA)

La carta que dictamina la seva mort

9- AGRAÏMENTS

Aquesta recerca no hauria estat possible sense la col·laboració i l'ajuda incondicional d'unes persones en concret. És per això que vull agrair i dedicar un apartat del treball a totes elles.

En primer lloc, donar les gràcies als meus pares pel suport i l'ajuda proporcionada al llarg del treball.

En segon lloc, agrair-li al meu tutor, el Pep Garcia la implicació i la contribució que ha mostrat en el transcurs de la investigació, atès que sempre que li he demanat m'ha resolt els dubtes i m'ha corregit els errors que han anat sorgint al llarg d'aquests mesos.

En tercer lloc, m'agradaria fer un esment especial a la meva tieta, la Carmen Solé Ferran, agrair-li la seva aportació, preocupació i comprensió durant la recerca.

D'altra banda, m'agradaria reconèixer la feina de l'historiador Ernesto Viñas i del Coronel José Romero Serrano, pel treball que fan dia rere dia per dignificar a totes les víctimes.

Per finalitzar, donar-li les gràcies al president de la Diputación Provincial de Guadalajara, José Luis Vega Pérez per facilitar-me el llibre "Abánades 1938. El IV Cuerpo del Ejército ¡al ataque!, ja que ha sigut una peça clau.

Ha estat un plaer realitzar aquesta recerca i poder compartir-la amb tots vosaltres.

En memòria de tots els combatents desapareguts al llarg de la Guerra Civil